

УДК 378.091.212:316.62

DOI: 10.12958/2227-2844-2019-6(329)-2-219-227

Назмів Антон Олександрович,

аспірант кафедри соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

nazmiev.anton.0603@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7939-8733>

МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНИЙ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Модернізація й реформування національної системи освіти в Україні, що здійснюється в умовах інтеграції до Європейського простору, створює виклик для закладів вищої освіти: формувати та розвивати необхідний комплекс компетентностей у студентів для їх професійного становлення й мобільності в сучасному мінливому світі. Однією з ключових загальних компетентностей майбутніх фахівців різних галузей є соціальна компетентність, яку ми розглядаємо як складне, багатогранне, цілісне (інтегральне) утворення, що складається з індивідуально-психологічних та соціальних якостей особистості; комплексу знань, умінь і навичок, що сприяють гармонійному співіснуванню та розвитку особистості в мінливому соціальному просторі.

Складність явища соціальної компетентності дозволила нам умовно виділити складники, що комплексно відбивають досліджуване явище: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий, індивідуально-психологічний. Формування мотиваційно-ціннісного компоненту як складника соціальної компетентності надає молодому фахівцю (студенту) якісно обирати необхідний вибір світогляду, уміння орієнтуватися в ній, займатись самоосвітою та навчанням впродовж життя.

Мотиваційно-ціннісний компонент соціальної компетентності наразі є предметом наукових досліджень соціальних, освітніх, поведінкових галузей знань, але залишається малодослідженим та неконкретизованим явищем у науковому просторі.

Тому *метою* нашої статті стало дослідити різні наукові погляди на мотиваційно-ціннісний компонент соціальної компетентності та визначити критерії сформованості його у студента, адже в майбутньому він стане фахівцем певної галузі.

Провідними *методами* дослідження було обрано теоретичний аналіз і синтез поглядів науковців психолого-педагогічного профілю на проблему визначення мотиваційно-ціннісного компоненту соціальної компетентності особистості.

Джерельною базою нашої науково розвідки стали праці науковців, які вже визначали та розробляли мотиваційно-ціннісний компонент

соціальної компетентності особистості (Л. Варяниця, Д. Годлевська, Т. Гущина, М. Докторович, І. Зарубінська, С. Курінна, В. Ляшенко, І. Печенко, О. Позднякова, Л. Шеїна та ін.).

Передусім розберемося, що таке мотивація, цінність та студентство крізь призму нашого дослідження.

У психологічному тлумачному словнику вказано що, мотивація – це спонукання, що викликає активність організму і визначає її спрямованість; усвідомлювані або неусвідомлювані психічні фактори, що спонукають індивіда до здійснення певних дій і визначають їхню спрямованість та цілі. Вона є внутрішньою характеристикою, яка може зумовлюватися також зовнішніми факторами (мотивуванням соціальної реальності), що спонукає індивіда до дії з метою поліпшення його стану впевненості та незалежності в досягненні задоволення потреб, уникання невдач та вибору робочих стратегій. При задоволенні основних потреб в особистості виникає мотив вищого рівня, який спонукає актуалізувати свій потенціал (Шапар, 2007). Також, за цим словником, цінності соціальні (адже саме ми вивчаємо соціальний аспект усіх цих феноменів), переломлюючись через призму індивідуальної життєдіяльності, входять у психологічну структуру особистості як особистісні цінності – одне з джерел мотивації її поведінки. Як правило, для особистісних цінностей характерна висока усвідомленість, вони відбиваються у свідомості у вигляді ціннісних орієнтацій і служать важливим фактором соціальної регуляції взаємин людей і поведінки індивіда (Шапар, 2007).

Виходячи з цього, мотивація індивіда при задоволенні потреб вищого рівня, а саме активізації власного потенціалу, взаємопов'язана з цінністю як джерелом, що спрямовує особистість до її реалізації.

Щодо студента як людини певного віку (юнацького) та як особистості, може характеризуватися такими аспектами: по-перше, психологічним, який являє собою єдність психологічних процесів, станів і властивостей особистості. Головне в психологічному плані – психічні властивості (спрямованість, темперамент, характер, здібності), від яких залежить перебіг психічних процесів, виникнення психічних станів, прояв психічних утворень; по друге, соціальним, у якому втілюються суспільні відносини, якості, породжувані приналежністю студента до певної соціальної групи та національності. Можна говорити, що студентський вік характеризується досягненням найвищих, «пікових» результатів, що базуються на всіх попередніх процесах біологічного, психологічного, соціального розвитку. А оскільки студентство – це психологічний вік юності, то це час самоаналізу і самооцінок. Саме в юності відбувається становлення людини як особистості, коли молода людина, пройшовши складний шлях онтогенетичної ідентифікації – уподібнення іншим людям – привласнює від них соціально значущі властивості особистості, здатність до співпереживання, активного морального ставлення до людей, до самого себе і до природи; здатність

до засвоєння конвенціональних ролей, норм, правил поведінки в суспільстві.

Новоутворення юнацького віку охоплюють пізнавальну, емоційну, мотиваційну, вольову сфери психіки. Вони виявляються і в структурі особистості: в інтересах, потребах, схильностях у характері (Яворовська, & Камишнікова, & Поліванова, & Яновська & Куделко, 2013).

Як зазначено вище, студентство, а саме юнацький вік, – це період активізації всебічного розвитку особистості, зокрема її мотиваційно-ціннісної сфери.

Розглянемо, як вчені розглядали феномен мотиваційно-ціннісного компоненту соціальної компетентності:

Так, І. Зарубінська розглядає цінність та мотиви як ефективну соціальну взаємодію та засіб розвитку соціальної компетентності студента, у якого сформовані відповідно до віку необхідні актуальні, опановані стратегії та дії соціального характеру (Зарубінська, 2013).

Л. Шеїна розглядає студента, який проходить багатогранний процес формування особистісних якостей, а саме соціалізації як чинника соціальної компетентності особистості, соціальну істоту яка знаходиться в особливому соціальному оточенні, що має своє історично передавані поколіннями світосприйняття (Шеїна, 2010).

Л. Варяниця в мотиваційно-ціннісний компонент соціальної компетентності особистості вкладає випробування своїх можливостей для самореалізації, що закріплено принципами, традиціями, цінностями простору, де індивід реалізує свою суспільно значиму діяльність (Варяниця, 2006).

Д. Годлевська описує мотиваційні чинники, що формуються в просторі, де існує індивід, котрий наповнений своєрідними цінностями, та якості, які забезпечують потребу і можливість постійного самовдосконалення, саморозвитку, самоосвіти особистості та його становлення (Годлевська, 2007).

Т. Гущина розглядає взаємозв'язок мотиваційно-ціннісного компоненту особистості студента з проблемою внутрішньо особистісного конфлікту як фактору соціалізації, описує його в площині рушійної сили, джерела саморозвитку в процесі соціалізації, як провідний індикатор самовизначення особистості в умовах складної взаємодії зовнішніх (соціально детермінованих) і внутрішніх (індивідуально-особистісних) чинників. Характер соціалізації студента визначається тими внутрішніми моделями переживання та вирішення внутрішньо-особистісних ускладнень, які формуються у свідомості та складають основу індивідуального досвіду (Гущина 2008).

М. Докторович зазначає, що на основі психосоціальних особливостей в процесі дорослішання індивіда, пошуку його ідентичності відповідній до соціального середовища відбувається необхідний процес його становлення, котрий проходить через кризу ідентичності, а це оновлення системи цінностей, що виступають

мотиваторами до апробації новоутворень, сформованості самовідношення, самовизначення та в комплексі сформованості соціальної компетентності (Докторович, 2007).

І. Зарубінська у своїй роботі зазначає, що мотиваційно-ціннісна сфера особистості має відповідні знання і вміння, досвід їх практичної реалізації, особистісні характеристики та якості, що дають можливість застосовувати їх на практиці. Цей феномен охоплює велику кількість сфер людської діяльності та є однією із істотних передумов продуктивної міжособистісної взаємодії в усіх її проявах (Зарубінська, 2011).

С. Курінна описує мотиваційно-ціннісний компонент соціальної компетентності як індивідуальне та інтегральне особистісне новоутворення, яке в свою чергу має практико-зорієнтований характер і творчу спрямованість, що забезпечує оптимальне входження людини в нове соціальне середовище (Курінна, 2004).

В. Ляшенко зазначає, що за мотивацією слідує новоутворені цінності (надбання необхідних особистісних знань, умінь, навичок, способів діяльності, розвиток можливості сприймання, розуміння та творчого використання матеріальних та духовних цінностей), що існують у просторі середовища, у якому перебуває індивід (Ляшенко, 2005).

І. Печенко у своїй роботі описує мотиваційно-ціннісний компонент, котрий формується в процесі соціалізації особистості та характеризується внутрішньою свободою вибору тієї чи іншої особистісної позиції, здатність свідомо програмувати власну поведінку і виражати ставлення до життєвих ситуацій (Печенко, 2003).

О. Позднякова визначає, що мотиваційно-ціннісний компонент характеризується наявністю власних поглядів, здатністю змінювати їх і виробляти нові, мірою готовності й здатності самостійно вирішувати власні проблеми, протистояти життєвим ситуаціям, що стримують самопізнання, самовизначення, самореалізацію, самоствердження, гнучкість і одночасно стійкість у змінених ситуаціях, уміння творчо підходити до життя (Позднякова, 2010).

С. Семчук визначив, що мотиваційно-ціннісний компонент соціальної компетентності надає можливість індивіду мати адекватну поведінку, встановлювати взаємозв'язки, мати гнучкість у пристосуванні до нових умов середовища при збереженні особистісного стрижня (Семчук, 2010).

Р. Скірко в мотиваційно-ціннісному компоненті розглядає соціально-професійну самореалізацію особистості її соціальну зрілість і дорослість, яка складається із соціальних цінностей, потреб та мотиваційними орієнтаціями в міжособистісних відносинах (Скірко, 2010).

Н. Фалько стверджує, що мотиваційно-ціннісний компонент надає змогу особистісного розвитку – інтелектуальних, вольових якостей, а також ставлення до самого себе, до свого «Я» і забезпечує цілісність характеру, адже насамперед, потреби, що зумовлюють, мотивують

інтерес до їх самореалізації, спрямовуються на професійне зростання (Фалько, 2009).

До мотиваційно-ціннісного компоненту соціальної компетентності студента закладу вищої освіти ми відносимо індивідуальну систему якостей та цінностей особистості, що мотивує особистість до визначення власних ціннісних орієнтацій (інтелектуальних, моральних, поведінкових соціальних), вибору виду професійної діяльності, реалізації сукупності соціальних потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій у процесі активної життєдіяльності в соціумі.

Визначивши власне розуміння мотиваційно-ціннісного компоненту соціальної компетентності, перейдемо до визначення критеріїв оцінювання рівня її сформованості, або розуміння його існування в особистості.

У психолого-педагогічній літературі поняття «критерій» трактується як показник та стандарт, який допомагає оцінити і порівняти педагогічне явище або процес з еталоном (Василенко, 2009). Тому на основі аналізу наукової літератури ми визначаємо такі критерії мотиваційно-ціннісного компоненту: *1) цінність обраного виду професійної діяльності, 2) потреба в особистісній та професійній самореалізації, 3) активна соціальна позиція.*

Предметом подальшого дослідження стане визначення й характеристика когнітивного компоненту соціальної компетентності.

Список використаної літератури

1. Варяниця Л. О. Дитяча субкультура як фактор соціалізації молодшого школяра в навчально-виховному процесі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / ЛНУ ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2006. 15 с. **2. Василенко О. М.** Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання в загальноосвітній школі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / ЛНУ ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2009. 51 с. **3. Годлевська Д. М.** Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 12 с. **4. Гущина Т. Ю.** Внутрішньоособистісний конфлікт як фактор соціалізації студентської молоді: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07 / Держ. вищ. навч. закл. ун-т менедж. освіти. Київ, 2008. 11 с. **5. Докторович М. О.** Формування соціальної компетентності старшого підлітка з неповної сім'ї: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Інст. проблем виховання Нац. акад. пед. наук України. Київ, 2007. 20 с. **6. Зарубінська І. Б.** Теоретико-методичні основи формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів економічного профілю: автореф. дис. ... док. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т вищ. освіти АПН України. Київ, 2011. 11 с. **7. Курінна С. М.** Особливості соціалізації дітей шести-семи років в різних умовах

життєдіяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / ЛНПУ ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2004. 10 с. **8. Ляшенко В. І.** Формування життєвої компетентності дітей-інвалідів у центрах ранньої соціальної реабілітації: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / ЛНПУ ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2005. 9 с. **9. Печенко І. П.** Соціалізація дітей в умовах сільських, навчально-виховних комплексів «Загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад»: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Ін-т проб. вих. АПН України. Київ, 2003. 8 с. **10. Позднякова О. Л.** Формування соціальної компетентності учнів з обмеженими можливостями здоров'я засобами проектної діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2010, 11 с. **11. Семчук С. І.** Особливості впливу засобів масової інформації на соціалізацію дітей дошкільного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / ДЗ «Півд. укр. нац. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2010. 11 с. **12. Скірко Р. Л.** Формування соціальної компетентності майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Кл. прив. ун-т. Запоріжжя, 2010. 11 с. **13. Фалько Н. М.** Психологічні особливості особистісно-професійного становлення студентів психолого-педагогічних спеціальностей: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07 / ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2009. 10 с. **14. Шапарь В. Б.** Сучасний психологічний тлумачний словник. Харків: Прапор, 2007. 640 с. **15. Шеїна Л. О.** Студентське самоврядування як засіб соціалізації молоді: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 13.00.05 / ЛНУ ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2010. 13 с. **16. Яворська Л. М.,** Камишнікова Р. Ф., Поліванова О. Г., Яновська С. Г., Куделко С. М. Психологічні особливості студентського віку: на допомогу кураторам. Харків, 2013. 88 с.

References

1. Varyanytsia, L. O. (2006). Dytiacha subkultura yak faktor sotsializatsii molodshoho shkoliara v navchalno-vykhovnomu protsesi [Children's subculture as a factor of socialization of a junior schoolboy in the educational process]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk [in Ukrainian]. **2. Vasylenko, O. M.** (2009). Sotsialno-pedahohichni umovy adaptatsii molodshykh shkoliariv z osoblyvymy potrebamy do navchannia v zahalnoosvitnii shkoli [Socio-pedagogical conditions of adaptation of junior pupils with special needs to study in secondary school]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk [in Ukrainian]. **3. Hodlevska, D. M.** (2007). Formuvannia profesiinoi komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv v umovakh pedahohichnoho universytetu [Formation of professional communicative competence of future social workers in the conditions of a pedagogical university]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]. **4. Hushchyna, T. Yu.** (2008). Vnutrishnoosobystisnyi konflikt yak faktor sotsializatsii studentskoi molodi

[Intrapersonal conflict as a factor in the socialization of student youth]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

5. Doktorovych, M. O. (2007). Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti starshoho pidlitka z nepovnoi sim'i [Formation of social competence of a senior teenager from an incomplete family]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

6. Zarubinska, I. B. (2011). Teoretyko-metodychni osnovy formuvannia sotsialnoi kompetentnosti studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv ekonomichnoho profilu [Theoretical and methodological bases of formation of social competence of students of higher educational institutions of economic profile]. *Extended abstract of doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

7. Kurinna, S. M. (2004). Osoblyvosti sotsializatsii ditei shesty-semy rokiv v riznykh umovakh zhyttiediiialnosti [Features of the socialization of children six or seven years in different living conditions]. *Extended abstract of doctor's thesis*. Luhansk [in Ukrainian].

8. Liashenko, V. I. (2005). Formuvannia zhyttievoi kompetentnosti ditei-invalidiv u tsentrakh rannoї sotsialnoi rehabilitatsii [Formation of vital competence of children with disabilities in the centers of early social rehabilitation]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk [in Ukrainian].

9. Pechenko, I. P. (2003). Sotsializatsiia ditei v umovakh silskykh, navchalno-vykhovnykh kompleksiv «Zahalnoosvitnii navchalnyi zaklad – doshkilnyi navchalnyi zaklad» [Socialization of children in rural, educational and educational complexes «General educational institution – preschool educational institution»]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

10. Pozdniakova, O. L. (2010). Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti uchniv z obmezhenymy mozhyvostiamy zdorov'ia zasobamy proektnoi diialnosti [Formation of social competence of students with disabilities with the means of project activity]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

11. Semchuk, S. I. (2010). Osoblyvosti vplyvu zasobiv masovoi informatsii na sotsializatsiiu ditei doshkilnoho viku [Features of media influence on the socialization of children of preschool age]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

12. Skirko, R. L. (2010). Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti maibutnikh praktychnykh psykholohiv u protsesi profesiinoy pidhotovky [Formation of social competence of future practical psychologists in the process of training]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].

13. Falko, N. M. (2009). Psykholohichni osoblyvosti osobystisno-profesiinoho stanovlennia studentiv psykholoho-pedahohichnykh spetsialnostei [Psychological peculiarities of personality-professional formation of students of psychological and pedagogical specialties]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

14. Shapar V. B. (2007). Suchasnyi psykholohichniy tlumachnyi slovnyk [Modern Psychological Interpretive Dictionary]. Kharkiv: Prapor [in Ukrainian].

15. Sheina, L. O. (2010). Studentske samovriaduvannia yak zasib sotsializatsii molodi [Student self-government as a means of socialization of youth]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk [in Ukrainian].

16. Yavorska L. M., Kamyshnikova R. F., Polivanova O. H., Yanovska S. H. & Kudelko S. M. (2013). Psykholohichni osoblyvosti studentskoho viku: na dopomohu kuratoram [Psychological features of student age: to help curators]. Kharkiv [in Ukrainian].

Назмієв А. О. Мотиваційно-ціннісний компонент соціальної компетентності студентів закладів вищої освіти

Стаття присвячена розкриттю сутності мотиваційно-ціннісного компонента соціальної компетентності студента закладу вищої освіти.

На основі аналізу наукової літератури визначено, що мотиваційно-ціннісний компонент соціальної компетентності студента закладу вищої освіти – це індивідуальна система якостей та цінностей особистості, що мотивує особистість до визначення власних ціннісних орієнтацій (інтелектуальних, моральних, поведінкових соціальних), вибору виду професійної діяльності, реалізації сукупності соціальних потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій у процесі активної життєдіяльності в соціумі. До критеріїв визначення рівня сформованості мотиваційно-ціннісного компонента віднесено: 1) цінність обраного виду професійної діяльності, 2) потреба в особистісній та професійній самореалізації, 3) активна соціальна позиція.

Ключові слова: мотивація, цінність, особистість, сутність та структура.

Назмиев А. А. Мотивационно-ценностный компонент социальной компетентности студентов учреждений высшего образования

Статья посвящена раскрытию сущности мотивационно-ценностного компонента социальной компетентности студента учреждения высшего образования.

На основе анализа научной литературы определено, что мотивационно-ценностный компонент социальной компетентности студента учреждения высшего образования – это индивидуальная система качеств и ценностей личности, мотивирует личность к определению собственных ценностных ориентаций (интеллектуальных, нравственных, поведенческих социальных), выбора вида профессиональной деятельности, реализации совокупности социальных потребностей, интересов, ценностных ориентаций в процессе активной жизнедеятельности в социуме. К критериям определения уровня сформированности мотивационно-ценностного компонента отнесены: 1) ценность выбранного вида профессиональной деятельности, 2) потребность в личностной и профессиональной самореализации, 3) активного социальная позиция.

Ключевые слова: мотивация, ценность, личность, сущность и структура.

Nazmiiev A. Motivational-Value Component of Social Competence of Students of Higher Education Institutions

The article is devoted to revealing the essence of the motivational-value component of social competence of a student of a higher education institution.

Social competence is represented as a complex, multifaceted, integral (integral) formation consisting of individual psychological and social qualities of the individual; a set of knowledge, skills and abilities that contribute to the harmonious coexistence and development of personality in a changing social space.

On the basis of the analysis of scientific literature, it is determined that the motivational-value component of social competence of a student of a higher education institution is an individual system of qualities and values of the individual, which motivates the individual to determine their own value orientations (intellectual, moral, behavioral social), the choice of professional activity set of social needs, interests, values orientations in the process of active life in society. The criteria for determining the level of formation of the motivational value component include: 1) the value of the chosen type of professional activity, 2) the need for personal and professional self-realization, and 3) tentative social position.

Key words: motivation, value, personality, essence and structure.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2019 р.

Прийнято до друку 25.10.2019 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.